

79-952249

מוסד הרב קוק מיסודו של הרב י"ל הכהן מימון

שלמה זלמן שרגאי

בסוגיות הדור

הוצאת מוסד הרב קוק • ירושלים

... "כל אחד מפחד על הרוב מפני דברים או אנשים, שאינם יכולים להזיק לו כלל. סברה היא שרק לבסוף, כשהאדם מסתלק והוא מוטל על הקרקע ורגליו כלפי הדלת, הוא מגיע לידי ישוב הדעת ונותן אל לבו, שרוב פחדים שלו היו בטלים, שאין להתיירא מפני בני-אדם, שכל האיזמים שלהם הם שטות והבל. לחינם היו לו פחדים מפניהם, כי מה יעשה לו אדם. — — — ובכן, פחדים אלה שבנו מניין הם?"

"ובאמת, יש דברים בגו. כי יש דבר אצל האדם הנתון לפחדים. לא האדם מפחד, אלא הדבר ההוא, השוכן בקרבו, הוא המתחלחל בפחדים. ואף-על-פי שהאדם גופו יודע בדעתו בבירור חזק, שהעניין המטיל עליו פחדים אין לו שום כוח, אין דעתו נחה עליו כלל, מאחר שלא הוא אלא הדבר ההוא שבקרבו מפחד. כדרך שאנו רואים פחדנים גדולים, שיש להם פחדים על שטות והם עצמם יודעים את השטות, והפחד בכל זאת אינו מרפה מהם. כיוצא בכך יש שמפחידים אדם מאחוריו. שבאים עליו מאחוריו פתאום בבהלה והוא נבהל ונפחד כמעט עד כדי יציאת גשמה עוד לפני שעניין הפחד הגיע כלל לדעתו, עוד לפני שנודע לו כלל שבאו עליו מאחוריו, אם כך היאך שייד להתפחד? אך באמת עיקר הפחד הוא שיש דבר מה באדם המפחד".

"לכן הרבה תלוי הדבר באדם לגרש מלבו את הפחדים. — — — מאחר שהוא יודע שלא הוא, אלא מה שהוא, מפחד — — — היה לו קל יותר לשבר ולסלק הכל. שהרי האדם הוא בעל-בחירה".

שבט תשכ"ד

תורת המרד הקדוש

א

הרעיון של המרד הקדוש ראה שמואל חיים לנדוי ז"ל כתכלית העולם, כתכלית הבריאה בתפיסתה של היהדות.

פירושו של דברים: העולם כולו שבו בידי השיגרא, הוא נתון בצבת ההרגל ושקוע בטבע המדומה, חי בהיסח הדעת מן החוק האלוקי המניע את הטבע. ובמקום שיש שיגרא, הרגל, טבע מדומה, אין מן המרעיד, מן התוסס הנותן חיים לחיים; מסתפקים ביש. חושבים כי היש הוא גם העולם הבא. מתעלמים מן הלמעלה ואינם מתגעגעים לעלות. אלה הם חיים שאין בהם התחדשות תמיד; הם בבחינת "רשעים בחייהם". אין בהם מאותו המאבק הנפשי הגדול של הרגות היצר הטוב על היצר הרע, הנותנת הרגשת טעם לחיים. שיגרת חיים זו כובש הקיפאון המחריד, המשתק את הנפש שבאדם. רק גופו של האדם פועל ופעיל, בלי הנשמה, שפרחה ממנה בצר לה בעלמא דשיגרא. זהו המוות האיום. זוהי הטומאה!

ההיפך מכל זה — הקדושה. היא נותנת תוכן-חי לחיי האדם ונאבקת עם השיגרא, עם המוות; מרעידה את נפש האדם בנימיה העמוקות ביותר ומעוררת אצלו צימאון לאל-עליון. מחדשת בכל יום תמיד את נשמתו של האדם, שירגיש בהתחדשותה התמידית של הבריאה כולה ושל האדם כחלק ממנה. נוכח הקיפאון והטבע המדומה המאיימים במוות — היא, הקדושה, מביאה את האדם לשמחת החיים, למראה החיים התוססים שבבריאה שאינם קופאים על שמריהם אף שניה אחת ומתחדשים בכל יום תמיד.

שמחת חיים זו ממלאה את נפשו של האדם אהבה לכל היקום ולכל אשר בו, אהבה ללא שיור לכל אשר נברא עד כה ואשר נברא והולך בכל עת ובכל שעה: היא מעוררת אהבה למקום כביכול, אשר צימצם את אורו כדי לתת מקום ליצירה נפלאה זו, שהאדם יכול ליהנות מכל מה שראו עיניו וליעשות שותף למעשי בראשית. אהבה זו למקום, שלפניו אין מחיצות ומסכים, שהכל מתאחדין לפניו בכל העולמות, לעילא ולתתא ברזא דאחד — אהבה זו, משמשת יסוד ללכת בדרכיו של מקום: לאהוב את כל הנברא והיש, כי הכל מעשי ידיו של הקב"ה; להרגיש

בשיויון, באחדות הכל על אף רב הגונויות של החטיבתיות המרובה המתגלה לעיניו, ושהן משתלבות בחכמה רבה ומתמזגות לאחדות שלימה ולאחדות מליאה; אהבה זו לכל פרט ופרט בבריאה שווה במידה אחת כמו האהבה לבריאה כולה בשלימותה ובאחדותה. הראשית למקור זה, למקור האחדות ולמקור האהבה — הוא ד' אחד!

נקודה קדושה זו שמקורה בכבודו מלא עולם, לא תמיד היא נראית ומתגלית לעין. לרוב נסתרת היא מעין רואה, ולפעמים חבויה היא אף מלב מרגיש. טבועה היא עמוק בטבע עד שטועים לחשוב כי הטבע הוא עולם בפני עצמו והוא החוק. ולכן על האדם ורצונותיו להיכנע לחוק טבע זה כמו שהוא מתגלה בפנינו על כל הרע שבנו, על כל הפילוגים והפירושים ואי השיויון, כי הרי הכל טבע כביכול חזק ולא יעבור.

שוכנת היא הקדושה, עמוק עמוק בנפש; נסתרת היא מעין רואה ונעלמת מההסתכלות השיגרתית. רב הוא המאמץ שעל האדם לעשות בכל כוחותיו הנפשיים כדי להגיע לנקודת-תוכן זו. הרבה עבודה דרושה, הרבה עמל וגייעה ורצון עז לחפור עמוק עמוק בנפש, להעמיק חקר, לרדת למעמקים. אפילו לפעמים עשויה היא לגרור אתה ירידה של ממש, אבל יש להתחזק ולא להסיח דעת מהמטרה ומהמגמה לקרוא "שמע ישראל" ממעמקים; קריאה שיש בה עלייה ממעמקי הירידה.

לא רקע העלייה וההעלאה קשה כקריעת ים סוף, אלא אף ירידה זו למעמקים אינה קלה. לא בלבד מפני הסכנות הכרוכות בירידה אף כשהיא לצורך עלייה — אלא שהשיגרא, ההרגל, הרצון להידמות לכל אשר מסביבנו, להתחרות עם כל אותם הסימנים החיצוניים המקיפים אותנו — הם מונעים אותנו מלרדת למעמקים לצורך עלייה, בבחינת גירא בעיני דשיטנא. יש צורך בכוח נשמתי עליון רב-שגב, בהעזה-עליונה, במידה גדולה של הרגשת קדושה עמוקה כדי להתקומם, להתמרד נגד הרגלים, השיגרא והטבע; כדי למרוד בכל אשר עינינו רואות והלב חומד; למען העלות את הניצוצות לקדושה הגנוזים בכל עומק ההווי, גם בתהומיותו העכורה לפני התהומיות הספירית: השוכן אתם בתוך טומאתם; להעלותם עד כדי שלהבת גדולה שתטהר באשה את כל הקליפות שגדבקו בבריאה, ביצירה, והמאפילים עליה ומהוות מחיצות ומסכים.

אמנם ביעור המחיצות והסרת הקליפות יש בהם גם משום הריסה משום מהפכה. לפעמים זה מכאיב עד כדי צעקה גדולה ומרה מעצמת הכאב, אבל אלה המה חבלי ההתחדשות. חבלי היאבקות בין הקדושה והסיטרא אחרא. חבלי לידה של החיים, של הקדושה. הצעקה הבאה בעקבותם אמנם מחרידה, מזועזעת ומטילה פחד: שמא כוח אין ללדת. שמא המוות, הטומאה

יתגברו וישתלטו, — אבל צעקה זו מבשרת גם שמחה לעומדים בה. חדווה וגיל של יצירה חדשה, של אור חדש, של חיים חדשים, של התגברות על המוות האורב, של קדושה הבוקעת ועולה מכל המסכים, וההסתרות של התגברות על המוות האורב, של קדושה הבוקעת ועולה מכל המסכים, וההסתרות והצעקות. ואנן סהדי כי לרוב, חבלי הלידה מביאים בעקבותם לא מוות וטומאה אלא חיים וקדושה. אמנם בשעת ההיאבקות לפעמים "ותקע כף ירך יעקב" אבל ירידה זו של "ותקע" היא לצורך עלייה, ואין להירתע ממנה "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל".

ב

מהו המעיין ממנו נשאב רצון וכוח למהפיכה הקדושה? היא התורה! זו התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, היא התורה של המהפיכה העולמית המתמדת, של היאבקות הטוב עם הרע, של האור עם החושך, של האהבה עם השינאה, של הבניין עם החורבן וההרס, של היצירה וההתחדשות המתמדת נגד הקיפאון והשיתוק שסופם כליון. תורה זו היא הנושאת את היעוד של המהפיכה, של "כמים לים מכסים"; של "והיה ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד"; של "ולא ישא גוי אל גוי חרב", של תכלית התכליות של צדיקים יושבים ונהגין מזיו השכינה.

עם ישראל, זהו העם המהפכני המתמיד אשר מאז היותו לעם בועט הוא בשיגרא, בהרגלים אשר מסביבו, באורח חיים שהקיפוהו. עם זה הוא עם שהתמרד והתקומם נגד האלילות; שלא השלים, התקומם ונלחם בכל התרבויות שבאו בעקבות האלילות בהסוואות שונות וכבשו את העולם — ואף יכול להם. עם מהפכני זה, ניתנה לו תורה משמים; זאת תורת המהפיכה הקדושה, המרד הקדוש, זאת התורה אשר אינה נרתעת "להפוך את כל העולם כולו לתוהו ובוהו" אם הוא ירצה לשקוט על שמריו ולהשלים עם החמס והגול המשתלטים על העולם ומאיימים להפיצו במבול דמים.

תורה זו, הרואה את העולם לא כדבר קיים שאין לשנותו, רואה גם את האפשרות לשנות את הטבע אם הוא חורג מטבעו הטוב והמטיב, ליהפך לטבע רע; תורה זו רואה אפשרות בידי אדם לשנות סדרי בראשית ומכירה בדברים שלמעלה מן הטבע; היא רואה אפשרות להפיץ את שליש העולם לשם ביעור הטומאה שיסודה בקיפאון, בהרגל, בהדעה הנפסדה שאין מה לשנות, שהכל צפוי ואין הרשות נתונה... לפעמים אין היא שוללת גם למחות את כל היקום ולהקים עולם חדש, למוטט יסודי העולם ואף להחזירו לתוהו ובוהו, — תורה זו היא תורת המרד הקדוש. היא הנותנת עוז ועצמה לאדם באשר יודע הוא שהרשות נתונה לו להרגיז את יצר הטוב

על יצר הרע. שבידו הבחירה: ובחרת בחיים! תורה זו היא מלמדת את האדם על כל צעד ושעל לעשות אחרת ממה שהעין רואה והלב חומד, והרגליים מוליכין, והיא תובעת ממנו "ובחרת". לבחון כל דבר. לא להיתפש לשיגרא, לא להירתע מן המרד במקובל, לא לפחוד מפני ההרגלים ולא להתבייש בפני המלעגים. תורה זו היא מלמדת את האדם תמיד להתמרד, להתקומם, היא קוראת אותו לאי-השלמה מתמדת עם היש והקיים אם רע הוא, כי אין "חוק ולא יעבור". אלא בידו של האדם לשנות את החוק הרע. בידו הבחירה עד כדי כך, ש"הצדיק גזור" להפוך את כל סדר החיים הזה, הבנוי על ההסתגלות וההשלמה עם הרע, והקב"ה אשר "תנאי היתנה" — מקיים את גזירתו של הצדיק לשנות את סדרי בראשית, אם האדם מוכשר ומסוגל לכך.

תורה זו אשר בה איסתכל קודשא בריך הוא וברא את העולם, היא תורה המוכנה תמיד להחזיר את העולם לתוהו ובוהו אם האדם אינו עומד בנסיון ואינו מוכן לחדש בכל יום תמיד מעשי בראשית, כדי להכיר במי שאמר והיה העולם מתוך שהוא, האדם, טוען לקיים, ליש, ורוצה בהם גם אם רע הוא. מתוך שהאדם סובר שיש להשלים עם הרע, יש לקבל אותו ולברך עליו כשם שהוא מברך על הטוב... תורה זו שוללת את הכרת-הקיים ורואה את האדם כבן חורין שחירותו תלויה בבחירתו בתורת-חיים המחיה את הכל ואינה מודה, ואינה משלימה עם הקיפאון.

ג

למרד קדוש זה בכל הליכות חיינו אנו נקראים תמיד; להדליק את לפיד האש של תורתנו ואתו ללכת ולבער את כל הרע הנמצא באיזו שהיא פינת חיינו, של היחיד, של הציבור, של העם, עד שלא ישאר ממנו שריד ופליט, ולהפנות מקום לקדושה שתכבוש את כל חיינו.

נוכח החשיכה האופפת אותנו מצד אחד ואור הגאולה המאיר מציון בית-חיינו, עלינו להעלות ביתר שאת את אור התורה, להדליק את אש המרד הקדוש ולהעלות את אור הקדושה בכל דרכי חיינו. המרד הקדוש מחייב שלא נסיח דעת אף לרגע מנשמת כל חי, המחיה את הכל בכל עת תמיד ובכל שעה.

ניסן תשכ"ז

מה מבקשים?

א

בזמן האחרון נשמעת פה ושם שאלה משונה: "מה יש להם לומר לנו בעולם המודרני היום, בעידן של הישגים טכנולוגיים עצומים; בזמן שהנה הנה, אנו כבר מגיעים ללבנה?"

כשאומרים: "הם", הכוונה ליהודים מאמינים, לתורת ישראל, להלכה הישראלית, למוסר היהודי, לחסידות, להליכות-חיים יהודיים, למנהגים יהודיים, לכל מה שמבדיל בין ישראל לעמים במחשבה ובמעשה. אין אומרים: מה יש לנו היהודים לומר לעצמנו ולאחרים. לא. השואלים מוציאים עצמם מן הכלל: "הם" ו"אנחנו". ל"אנחנו" אין שייכות אל ה"להם". אלה הם שני עולמות. כזרים ונוכחים הם ה"הם" בעיני "אנחנו".

מכאן חוסר-דרך חיים, תוהו ובוהו במותר ובאסור, בילבול-ידעת ובילבולי מעש על הטוב והרע בעולמם של אותם שמכנים עצמם מודרניים, בלתי-מאמינים, לא-דתיים. אלה שרואים עצמם כהיש והקיים, כ"אנחנו" (וכבר אמרו: במקום שאין אני או אנחנו...). הם מוציאים עצמם מכלל ישראל. הם נפרדים מן היהודים המאמינים, מן היהודים המתאמצים לשמור תורה ולקיים מצווה. לא היהודים המאמינים נפרדים מאלה שרואים עצמם כלא-מאמינים. היהודים המאמינים רק מתרחקים ממעשיהם הרעים של אלה, כדי שלא ילמדו מהם. אבל אין הם מוציאים את האחרים ואת עצמם מכלל ישראל, על בניו הטובים והרעים לאלקים ולאדם. הם רואים את כל היהודים, הטובים והרעים כאחד, כאומה אחת שכולם בנים למקום, אף אם הם בועטים באבינו שבשמים. "בנים אתם לדי' אלקיכם" — כבר אמר רבי עקיבא: אתם — אפילו שוגגין; אתם — אפילו מזידין; אתם — אפילו מוטעין.

יהודים מאמינים רואים את אחיהם היהודים, גם את אלה שסרו מדרך האומה, כל עוד הם מקושרים לעם ישראל אפילו בשערה אחת בלבד, כל עוד לא נותקה השערה היהודית האחרונה על-ידי נישואי תערובת ונשירה, רואים בהם יהודים לכל דבר. יש עוד תקווה שהשורש היהודי יצמח בהם מחדש. יש תקווה שהנקודה היהודית שבלב תתעורר מחדש ותתלקח לאש-דת. יהודים מאמינים אף רוצים לקרב את אלה שהתרחקו או שהורחקו; ולפי

אנו לאמונת ישראל, לאמונה בבורא-עולם, בנותן תורה, הבוחר בעמו ישראל באהבה ונתן לנו תורת אמת. כשמייחסים את המושג אמונה לישראל אין להכליל כאן גם אמונות זרות, אמונות של מאמינים אשר לא מבני ישראל המה. כל האמונות הללו אין בהן אמת. אפשר שהן "תועלתיות", בהביאן תועלת למחזיקיהן בהרחיקן את מאמיניהן מעבודת אלילים. ובהתרחקות מן האליליות יש ודאי משום חיוב. לא-כל-שכן אם הן מביאות את מאמיניהן לקיים את שבע מצוות בני-נח, שאף הן ניתנו לצרף בהן את הבריות, ושכר שומרניהן גדול. אבל אין לכלול את האמונות הללו באמונת-אמת. אמונת-אמת היא האחת והיחידה — אמונת ישראל. ואין עמה אל-זר. ועד שנזכה שכל העמים יכירו בשם השם — לא נתנו ד' אלקינו לגויי ארצות ...

דת

בכל מקום שייזכר ביחס לישראל המושג דת — הכוונה לתורת משה. תורה שבכתב ותורה שבעל-פה, ולמצוות המעשיות שנצטוונו מפי השם על-ידי משה עבדו בתורה הכתובה והמסורה. אין הכוונה ל"דתיות" בלבושה השונים, ובמשמע של המושג דת אצל אחרים. דת משה וישראל, פירושה: קיום התורה ושמירת המצוות. סמי מכאן הרגשה דתית מיסטית, חוויה שאין אתה מעשה.

איתערותא דלתתא והארה מלמעלה

האמונה אינה "יצירה רוחנית של האדם". אמנם, לפרקים אפשר להגיע לאמונה על-ידי "איתערותא-דלתתא" תחילה. יכול אדם שישאל: "מי ברא אלה"? אולם התשובה לעולם תבוא ותתגלה לאדם מלעילא, "מלמעלה". ההתגלות, התשובה לשאלה "מי ברא אלה", אינה פרי "יצירה רוחנית של האדם" "הבאה במאוחר כדי לשוות לה קדושה וגושפנקא אלוקית". תשובה זו היא הארה אלוקית הבאה מלמעלה, ולפיכך היא התשובה בהא הידיעה. תשובת אמת. מציאות. אין כאן "בשורה" של "בן-אלהים", כי אם התגלות לעיני כל העם והעולם כי "בראשית ברא אלקים". ואילו אותם שחושבים שיש כאן "בשורה" רק כדי ל"שוות", הרי אין היא "בשורה מלמעלה" אלא בדותא שבדו בני אדם מלמטה ... ברם, כשמדובר באמונת ישראל האמת היא כאמת שנתגלתה לו לאבי האומה. אברהם אבינו שאל: "אפשר לבירה בלי מנהיג"? והוא שמע את התשובה מבעל הבירה: "אני הוא בעל הבירה" — אותה שעה נתגלה עליו בעל הבירה. אולם לא לעולם באה האיתערותא דלעילא מתוך איתערותא דלתתא תחילה. יש שהאיתערותא באה כולה מלעילא. הקדוש ברוך הוא עצמו בחר בעמו ישראל באהבה ונתגלה

ערכי היהדות*

רבות הן הבעיות שיושבי מדינת ישראל נתונים בהן. כל בעיות-החיים המרובות למדינה וליושביה, אשר אין להסתיי דעת מהן אף לרגע. והבעיות עצמן אף הן אינן מרפות מן המדינה, מראשיה ומיושביה. והנה למרות כל הבעיות הגדולות, הנוגעות לקיומה החומרי של האומה, תופסת מקום חשוב וניכר הבעיה של דמותה הרוחנית של המדינה מבחינת האמונה או בניגוד לה, ובעיית אורח-חיים של המדינה ויושביה לאורה של תורה או בנגוד לה. דבר זה סימן טוב הוא להן, למדינה וליושביה. אף סימן טוב הדבר הזה לאמונה ולתורה. סימן שאי-אפשר להשתחרר מהן. אי-אפשר להיפטר מהן. אי-אפשר לעבור עליהן לסדר-היום. הן אוחזות בציצית ראשם של הוגים וסופרים וכופות עליהם להזדקק להן. וכך עדים אנו ל"במות שונות" אשר מעליהן משמיעים לעיתים ראשי-ציבור דברים של טעם בבעיות אלה, ולפעמים דברים שיש בהם טעם לפגם. אבל גם האחרונים אינם יוצאים לגמרי ללא. הם באים ללמד על "יתרון האור", שאפשר לעמוד עליו מ"תוך החושך". "טהור מטמא" ... אף בדברים שבכתב בעיה זו של אמונה ותורה תופסת מקום חשוב גם בעתונות היומית ואף בפירסומים שונים כגון: פרוודור, מולד, מאזנים, גאלדנע קייט, שבילין, גבילין ועוד.

הדברים הבאים מכוונים להאיר ולהעיר על הדברים הנשמעים ב"במות" והנאמרים בהוצאות השונות, והואיל ואין אפשרות להעתיק בשלימותם את הדברים שנאמרו — תהיינה ההארות וההערות כלליות.

אמונה

כל אימת שמדברים על אורח-חיים המבוסס על אמונה, הכוונה היא לאמונת ישראל כמו שבאה לידי גילוי בתורה שקיבל משה מסיני ומסרה ליהושע וממנו עד מה שכל תלמיד ותיק עתיד לחדש. כשמדובר באמונה מתכוונים

* הארות והערות הללו באות להאיר ולהעיר על כמה דברים שנאמרו במאמר "ערכי היהדות בראי-הדור" (הארץ כ"ח בניסן ש"ז) ובמאמר — "על אמונות ודעות" מאת ב' כהנוב ב"מולד" טבת תשכ"ה.

לו על הר-סיני. "בשורה" זו לישראל להיות עם סגולה להשם — לא קדמה לה עשייה מלמטה. אפילו הצו של "היו נכונים" נצטוו ישראל על-ידי משה מלמעלה, ולא היתה כאן כל "יצירה רוחנית של האדם" תחילה, שעליה "באה במאוחר" "בשורה מלמעלה" "כדי לשוות לה קדושה וגושפנקא אלוקית", אף הכשרתם בכור הברזל — מלמעלה נצטוו ...

התורה וחוקותיה

אף תורה זו, חוקותיה ומשפטיה שניתנו למשה רבינו בכתב ובעל-פה — כולן ניתנו מלמעלה כדי לעשותנו עם-סגולה ולהיותנו גוי קדוש*. תורה זו על כל חלקיה, כתורה תמימה על חלקיה שבין אדם למקום ובין אלה שבין אדם לחברו, — מקרבת היא את האדם והעם אל המקום ומצרפתם למצוא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם גם יחד.

כל הבא להפריד בין הדבקים, בין מצוות שבין אדם למקום לבין מצוות שבין אדם לחברו, לומר דין הניין לי, כי הן נראות "כיצירות האדם" לטוב לו, ויתהוון — לא הניין לו, כי הן נושאות עליהן גושפנקא אלקית שאינה אלא בדותה לדעתם — אף המצוות שבין אדם לחברו לא ישארו בידו... לא יוכל לעמוד נגד היצר-הרע. לא יהיה לו במה להרגיז את יצר הטוב על היצר הרע. לא יעמוד בו הכוח לומר "גירא בעיני דשיטנא" אף בעניינים שבין אדם לחברו. וכן גם כל האומר על מצוות שבין אדם למקום דין הניין לי לפי ש"קלים הם לקיומם", יתהוון, בין אדם לחברו — לא הניין לי, אף המצוות שבין אדם למקום לא ישארו בידו. לא ניתנו המצוות כולן יחד אלא לצרף בהן את הבריות במידות טובות, ואין הן ניתנות לחלוקה. כל המחלקן — מבטלן... ואין צורך להרחיק את העדות. מעשים בכל יום מאשרים כי רק הולך תמים ופועל צדק ותמים עם השם, גם במצוות שבין אדם למקום וגם במצוות שבין אדם לחברו, מצליח לשמור על צלם האלקים שעליו ועל החלק האלקי שבתוכו. והמפריד ביניהם סופו שנפרד מכולן. צאו וראו לכל אשר תפגו המצוות שבין אדם למקום והמצוות שבין אדם לחברו, לא רק שעל-ידי רועה אחד ניתנו מפי השם, אלא הן כתרין רעין דלא מתפרשין, וכל הבא להפריד בין שתיהן, כלייה הוא מביא על שתיהן. מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו בדיבור אחד נאמרו, ב"אנכי השם אלקיך", שהוא יסוד ושורש לכל הטוב, הצדק והיושר שאנו מצפים לו בעולמנו. למה, איפוא, נאמרו בנפרד ונחלקו? — כדי לשבר את האוון. ידע האדם כי כשם שיש לקיים את המצוות שבין אדם למקום אף שאין

* אגב, הספורנו מפרש את המלה קדוש — נצחי.

טעמן בצידו, ואין השכל מקבלן ואומות העולם מונות אותנו בהן... וכשם שעלינו לקיים את המצוות שבין אדם למקום מפני שהשם ציווה לעשותן, כך עלינו לקיים את המצוות שבין אדם לחברו, כי אף הן בסיני ניתנו לנו לצרף אותנו כבנים למקום, ואל אחד בראנו בצלם אלקים ובכולנו חלק אלוקי' ממעל. לפיכך — "ואהבת לרעך כמוך". קיום שנינו, אני ורעי, הוא רצון הבורא. "כמוך". לא יותר. אם אתה אוהב את השני יותר מאשר אתה אוהב את עצמך, אתה מקפח את החלק האלוקי' ש בך ופוגע בצלם אלוקים שעליך. אבל גם לא פחות... כמוך — ממש. כשם שאתה אוהב את עצמך על כל פגמך, כך תאהב גם את השני על כל פגמיו... תאהב אותו בשביל מעלתו האחת והיחידה, שהוא יצור כפיו של הקב"ה. מעלה זו דיה שתאהב אותו עליך, למרות פגמיו וחסרונותיו. כמו שגם את עצמך אינך אוהב בגלל חסרונותיך כי אם בשל מעלותיך...

המדע אינו מעיד על אמיתותו

המדע לא הוכיח את אמיתות עצמו. הוא משתנה חדשים לבקרים. ברם, לא רבה אמיתותו. המדע עצמו מעיד על עצמו: האמת לא בי היא. אני משתנה בכל יום תמיד. תגליות באות חדשים לבקרים. מה שהיה אתמול בחינת נעלם היום הוא גלוי וידוע, ומחר יכול שוב הנעלם להסתיר את הגלוי של אתמול. לפיכך אין המדע נצח, שלאורו אפשר לו לאדם לקבוע אורחותיו והליכותיו.

המדע לא ברא כל דבר חדש שלא היה עד הנה. הוא לא יצר שום דבר שלא היה בנמצא. המדע מצא את שהיה טמון, גנוז. הוא פתח את השער לראות את שהיה נסתר, ברם, "אין כל חדש תחת השמש". ועולם זה כמנהגו הוא נוהג, לפי אותם חוקים שטבע השם לנהוג בהם את עולמו שבראו יש מאין, ולא לפי חוקים שהמדע קובע. המדע אינו קובע את חוקי הטבע של העולם.

החלק האלקי שבאדם — יסוד האמונה

האמונה, איננה תולדה של הפחד. אף לא בקשת השכר גילתה אותה. החלק האלקי שבאדם שואף לשרשו ולמקורו, חלק אלקי זה מעלה את האדם להכיר את בוראו, מעורר בו את הצימאון לאל-חי. לרוות הצימאון הזה זוכים על-ידי תורה ומצוות, חוקים ומשפטים אשר נתן משה לבני ישראל מפי השם בהר סיני, ללמדם בינה ולהבחין בין הטוב והרע ולהשכיל לבחור בטוב. על-ידי כך חוזר הוא לשרשו האלקי, וזוכה לגילוי שכינה.

גילוי השכינה במדריגות

הרבה מדריגות בגילוי השכינה, וכל חד וחד לפום דרגיה. כאן, העשייה והתפילה באיתערותא דלתתא עושות את שלהן. כמידת הצימאון והכיסופים — מידת הרוויה.

הטוב באשר הוא טוב

לא הפחד גילה לנו את מציאות השם. לא בשכר ועונש גילוי השכינה. לא הם היסוד לאמונה. אלה מרגילים את האדם שלא הגיע למדריגת "ואהבת" — לקיים תורה ומצוות בגלל שכר ועונש. מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא. כשמבטיחה מלכותא דארעא שכר לטובים ועונש לרעים, אין הכוונה שבגלל השכר יעשו טוב ובגלל העונש יימנעו מרע. לא אלה המניעים לעשות טוב ולא אלה המניעים להימנע מרע. את הטוב יש לעשות באשר טוב הוא. ומן הרע יש לרחוק באשר הוא רע. השכר והעונש באים בשביל האדם שלא זכה לאהבת השם, שיקיים תורה ומצוות בגללן. אולם כבר למדנו: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס...

חוקים לטבע, לאדם ולעם

עדים אנו שקיימים חוקים בבריאה, על פיהם היא מתקיימת. אלה הם אותם חוקי השם אשר טבע אותם כטבע, לפיהם קיים העולם ומתנהג. עד היום טרם גילה לנו המדע מאומה על שורשם ומקורם של חוקים אלה. והסיבה פשוטה, רק מקור אחד קיים לחוקים אלה, והוא: "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". הוא שמנהג את עולמו בחוקים שהוא קבע לעולם הדומם, לחי ולצומח. וכשם שהקדוש ברוך הוא קבע חוקים לבריאה הדוממת ולחיות, כך קבע חוקים לאדם וצר פרצופים שונים, לא רק לכל אדם יחיד, אלא גם לכל עם. סגולה מיוחדת העניק לכל אדם ולכל עם. סגולה זו היא עצמיותם, האני שלהם. בסגולתם-עצמיותם הם יעשירו את העולם, ויאצילו על אותם האנשים והעמים אשר אינם מחוננים באותן הסגולות. הסגולות הללו אינן מקנות זכות עליונות למי שמחונן בהן, לשעבד אחרים או להפלותם לרעה. להיפך, הסגולות הללו מטילות על גושאיהן, על אלה שנתברכו בהן, יתר חובות. ולכל עם ועם הציב השם גבולות ארציים "יצב גבולות עמים". הסגולות של אותן הארצות וסגולות יושביהן, משלימות אחת את השנייה, ויוצרות את ההארמוניה בבריאה ובין העמים. כל רצון לחקות את האחרים, לחדול להיות משהו מטבעו האלוקי, לסטות מסגולתו, פוגם בבריאה, באדם, בעם ואף באותה ארץ. ניכר, גלות, נכריות, זרות — גורמים לתוהו ובוהו ואף לחרב איש ברעהו...

השלימות והאחדות בבריאה

"הקוסמוגוניה המפורטת בראשית תורתנו נשאת דף מזהיר בתולדות המחשבה העברית, ומשקפת בין היתר את תכונותיה האופייניות — שלימות ואחדות, תכונות שמצאו את ביטוין המובהק, בתפיסה העברית של האלוקות". אמת וצדק. אולם תפיסה זו לא אנשי מדע בדורנו גילו אותה לנו, ולא בדור שלפנינו. זו היא תורה מורשה לקהילת יעקב, בוו התורה אשר פותחת ב"בראשית ברא אלוקים". הגילוי של בראשית ברא אלוקים, הוא שקבע כי קיימת שלימות ואחדות בבריאה, מפני שהבריאה כולה נבראה. "כשעלה ברצונו ברוך הוא לברוא את עולמו" ... אסתכל באורייתא וברא עלמא לפי חוקי הטבע שעלו ברצונו. לא מאליהם התפתחו חוקי הטבע, וצרו קלסתר פנים של העולם הזה שאנו משיגים בחושנו, ואף לא את חוקי העולם שלמעלה מאתנו אשר מתגלה אף הוא לעינינו חדשים לבקרים...

ההשגחה והבחירה

ואם קיימים חוקי-טבע בבריאה שקבע השם, פירושם של דברים שקיימת השגחה בבריאה ועליה. ואפילו נקבל לרגע כי האדם אינו נזר הבריאה, אבל לכולי עלמא, הוא חלק בבריאה — הייתכן שדווקא על חלק זה לא תהא השגחה? ברם, האמת היא שכשם שיש חוקי טבע לבריאה והשגחה אלוקית מתמדת בבריאה כך יש חוקי טבע לאדם והשגחה אלוקית עליו. וחוקים אלה ניתנו לבני ישראל בתרי"ג מצוות ולאחרים בשבע מצוות. וההבדל בין חוקי הטבע לבריאה ובין חוקי-הטבע לאדם הוא, כי לבריאה כולה אין בחירה, היא מתנהגת לפי חוקים אלה שלא מדעת. לאדם בלבד ניתן חופש הבחירה להפר את חוקי הטבע שלו. האדם מישראל יכול להפר את חוקי תרי"ג המצוות ואחרים יכולים להפר חוקי-הטבע של שבע מצוות בני-נח. הטוב והרע הם תוצאה ישירה, שכר ועונש הם תוצאה מוכרחת מקיום תרי"ג המצוות או מצוות בני נוח מבחירתו של האדם את דרכי חייו אם לטוב ואם לרע, אם לחיים ואם למוות. כי לו, לאדם, חופש הבחירה... התורה רק מייעצת "ובחרת בחיים". אולם האדם יכול לבחור כרצונו, בוחר האדם בטוב, טוב לו וטוב לעולם, ואם חלילה הוא בוחר ברע, רע לו ורע לעולם.

ערכי היהדות

במושג "ערכי יהדות" כלולים רק אותם הערכים שנשמעו מפי הגבורה בסיני ונמסרו בתורה שבכתב ובתורה שבעל-פה, או שנחתדשו על-ידי תלמידים ותיקים בשלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן. כל הבא להתאים ערכי

יהדות לטעמו ולטעם דורו, מנתקם ממקורם האלוקי, מתורה זו שלא תהא מוחלפת, שהיא תורת-הדורות מעולם עד עולם. בחינתם של ערכי יהדות היא תורה זו. המנתקם ממנה — מוציא מהם נשמתם, נשמת התמיד. הוא עושה אותם לערכי חלוף, לערכי שעה, שגם לשעתם אינם בכלל ערך, לפי שאין בהם מסימנו המובהק של ערך, שהוא הנצח.

“ראי הדור”

דור המתכחש לנצח וכופר באלוקות שבערכי יהדות, אינו בחינת בבואה שבה ייבחנו ערכים אלוקים. דור שאת אביו לא ידע ואת אמו לא הכיר יוצר לו ערכים משלו, ערכי אדם, ערכים רצוניים של האדם, כרצון טעמו וכראות עיניו. וכשם שאין הוא מקבל את ערכי אבותיו, כך אין הוא מסוגל למסור את ערכיו שלו ולהורישם לבניו, שטעמם ותפישותיהם אחרות. בעוד יוצרי ערכים אלה פונים כה וכה, רואים הם שבניהם יצאום ואינם.

ערכי היהדות משתקפים ממעשיהם, מדרכם ומתפישתם של אותם חלקים באומה המקיימים ושומרים על שרשרת הדורות, שהחלה בסיני ונמסר לנו דור אחר דור, לחיי עולם, למען לא ניגע לריק. זהו הראי לראות בו ערכי היהדות. “ערכי דור” הם פרי הגותו ומעשיו של דור שהפך את קערת הערכים של הדור שלפניו על פיה. הדור אשר יבוא אחריו יעשה אף הוא כאבותיו, יתכחש לערכי אבותיו וישליכם אחרי גוו. דור האבות בראותו שהערכים שהוא יצר עוברים מן העולם יחד עם יוצריהם, תוקפים אותו היאוש והאכזבה. מכאן אי השקט וחוסר הנחת. בני הדור מוצאים עצמם בחלל ריק. עולמם חשך עליהם, בלא לראות ולדעת כי אור התורה טוב הוא ומצוות ומעשים טובים חיים הם למוצאיהם.

אלה ואלה דברי אלוקים חיים

אמנם חילוקי דעות לגבי דרכי קיום הערכים ושמיירתם בכל דור ודור מצויים גם בקרב אותם שצמודים לערכים שמקורם בנותן התורה. ישנן הוראות-שעה בדברים שאינם מפורשים בתורה, ולגביהן יש בשלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת פנים לכאן ולכאן. ברם, הכל מודים שהערכים כולם מרועה אחד ניתנו. ולכן במחלוקות אלה של לשם שמים נאמר: אתם — אפילו שוגגים, אתם — אפילו מוטעים, אתם — אפילו מזידין. מחלוקות אלה אינן באות, חלילה, לעקור שום דבר מן התורה ומכל שכן לא לעקור את התורה. להיפך, הם רוצים לעשות רצון קונם; ורצון זה הוא שקובע את “אחרי רבים”, את “העת לעשות”.

לפיכך, גם אנשי נטורי קרתא וגם אנשי הפועל המזרחי, אפילו אינם דרים

בכפיפה אחת, חטיבה אחת הם. אלה כמו אלה ממעיין התורה היוצא מבית קודש הקדשים הם שותים. חילוקי הדעות ביניהם הם לגבי הדרך ולא לגבי העיקר, שמשא קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו'. אף אין חילוקי דעות ביניהם שתורה זו לא תהא מוחלפת.

לפיכך אלה ואלה מחפשים את הדרך לדברי אלוקים חיים.

אולם, אותם שמתכחשים למעיין הקודש של ערכי היהדות וקדושתם האלוקית, אפילו מקבלים הם אותם על עצמם ומקיימים אותם מטעמים תועלתיים — אנושיים, יהדותיים, מוסריים, לאומיים — אין הערכים הללו מתקיימים בידיהם ואין בכוחם להוריש אותם לבניהם אחריהם.

משבר הכפירה

משבר דורנו אינו משבר האמונה ולא משבר המאמינים. מאמינים שואלים שאלות, מקשים קושיות, ולעיתים אף מתריסים להם כלפי מעלה. הם מתריסים — כי יש להם כלפי מי להתריס. יש בעל לבירה. לכן אין הם מתייאשים. ובשעה שהם זוכים, הם משיגים כי כל הרע שבעולם מן האדם הוא בא. חופש בחירה ניתן לו, והוא מנצלו לרע לו ולרע לזולתו. ואם מדובר במשבר, הרי עולם הכפירה הוא שבא עד משבר. כל אליליהם אשר עשו להם, מחשבות אדם ותחבולותיו, נופצו. ועולמם של הכופרים שחרב עליהם — מייאש אותם. אולם כוחם אינו עומד להם להודות בחורבנם ולשוב בתשובה, לכן מנסים הם לתלות את הקולר באחרים.

מקורה של הכפירה בפריקת עול ובמתן רשות ליצרים הרעים להתפרץ. אורחותיו של האדם מופקרים למאווייו ולרצונותיו בלא שיבחון אם טובים הם או רעים. בתפישתה של כפירה זו אין לאדם זכות הבחירה, חובת הבחירה וכוח הבחירה. לדעתם, האדם נתון בידי הגורל העיוור ואינו שליט על מעשיו.

משבר הכפירה של דורנו צריך לשמש מקור עידוד והשראה לבני ישראל המאמינים, בחינת “מי יתן טהור מטמא”. אל לנו להיבהל מקול ענות הכופרים שהתמוטטו ונפלו, בראותם את פשיטת רגלה של הכפירה, כיצד נתערער בסיסה המדעי כביכול המשתנה חדשות לבקרים, ואינו מחויק מעמד להיות נושא הכפירה והמחזיקים בה. מי שעיניים לו לראות, רואה כי האמונה כובשת מחדש את לבבות בני האדם, ורבים החלו לכפור בכפירה. ישנם כאלה שמתחילים לשאול מחדש לגתיבות-העולם-הנצחיים של ערכי היהדות מדור דור; רבים, שלא ניחא להם בהפקירא, מרגישים אי נוחות בכפירה. אולם באפס אומץ לב ובחוסר כוח נפשי להודות בכך, מדברים הם על אי-נחת של אנשי אמונה ושומרי התורה שבדורנו, ורואים אי-נחת באורחות

החיים של יהודים מאמינים ושומרי תורה. על-ידי כך, מקווים הם, יחסמו לעצמם את דרך התשובה וישקיטו את מוסר כליותיהם באומרם: לא נשוב? הרי גם באנשי אמונה ובאנשי תורה שבדורנו נפלה השלהבת, ואין להם נחת.

אכן, גם אצל אנשי אמונה ואנשי תורה יש אי-נחת. אלא שזו באה להם בראותם את הכופרים, שעל אף יאושם ואכזבתם מאליהם אשר יצרו להם, אין בהם כוח לשוב בתשובה. מצטערים אנשי האמונה שרק מעטים מאותם שקראו ושנו ונפגעו וסברו כי העולם הזה הוא גן עדן אשר בו הולכים ערומים מן האמונה, מן התורה, מן המצוות ומעשים טובים—רק מעטים מאלה שמעו את הקריאה: אייכה? ונענו לה ואמרו—הננו!; היהודים המאמינים חיים באי-נחת על שרק מעטים שומעים את הקריאה: אייכה?

אסון העם-ארצות

אחד האסונות האיומים ביותר שהנחילה לנו השכלת הכפירה הוא: עם-הארצות. היא השכילה להחדיר בדור הכפירה את המחשבה שאין צורך ללמוד תורה, שאין צורך לבוא בש"ס שעריה ולשוט בים התלמוד. הגענו לידי כך שהעם-ארצות השתלטה על הדור. דור זה אינו יודע כלל במה לכפור, אינו יודע כלל כי כופר הוא. הוא בור, עם הארץ, מופקר ומפקיר. מעולם לא האמין. אין הוא כופר; הוא עם הארץ. קם דור שאינו יודע שעולם התורה והמצווה, עולם האמונה, הוא עולם האמת שבעולם הזה, והוא עולם שכולו טוב. דור הכפירה מוצא לפניו בורות ריקים שאין בהם מים חיים היוצאים מבית קדשי הקדשים, אבל נחשים ועקרבים יש בו. לכן מיואש הוא. בכל פינה שהוא פונה רואה הוא לפניו נחשים ועקרבים.

השכלת הכפירה גזלה מן האדם את המותר שלו מן הבהמה, זה חופש הבחירה שניתן לאדם. כיצד איפוא ידע לבחור אם מעולם לא ראה עולם אחר, אם מעולם לא ידע מהי דת חיה, שאנשים מכוונים כל חייהם לפיה; מהי האמונה שאנשים עלו על המוקד ומסרו גפשמ עליה; מהי התורה ששמרה עלינו שלא נעבור מן העולם ועשתה אותנו לעם-אל-מוות, לעם ישראל חי וקיים.

לא כצורנו צורם

בענייני אמונת ישראל ועם ישראל, אין מביאים ראיה מאחרים. בכגון דא אומרים: לא יהיו לך אלוהים אחרים—אחרים אל יהיו לך לאלוהים. אחרים—אמונותיהם, דתיהם, כותביהם, יוצריהם, מחוקקיהם—היו אנשים שיצרו להם אלוהים בדמותם וכצלמם. לכל היותר היה ביניהם "בן אלוהים".

הם יצרו את אלוהיהם ועשו אותם כדת הפרט. כדת היחיד של כל אדם, ואפילו לא של העם ממנו יצאו. לפיכך כל עמי העולם הם עמי הארץ. הארץ אשר בה הם יושבים. גבולותיהם הטריטוריאליים, עושים אותם לעם הארץ. לכן יכולים להמצא באותו עם בני דתות שונות. בני אלוהים שונים, ואף-על-פי-כן, הם עם אחד מבחינת הארץ שהם יושבים בה. ואם עם יושב ארץ פלוגית יוצא את ארצו, או הוגלה ממנה והתיישב בארץ אחרת, הוא הופך לעם אחר, לעם אותה ארץ, שבה התיישב. לא כן עם ישראל. הוא עם אלוקי אברהם. ביום זה שבו קיבל את התורה נהיה לעם, עוד בטרם נכנס כעם אחד לארץ; אמונתו ותורתו עשוהו לעם אחד, בין בשבתו בארצו בין בפיזורו בגולה. משעה שאנו עשינו את השם לחטיבה אחת בעולם, אף הוא עשה אותנו לחטיבה אחת בעולם. כל העולם מעבר מזה—והעם העברי מעבר מזה, עם התורה. אין אמונת ישראל ותורתו בגדר "ספרן של יחידים"—אמונת היחיד, דת הפרט. אין אמונת ישראל ודתה—עניין פרטי; הן עניין של כלל ישראל. כלל ישראל הוא שנושא את אמונת ישראל ותורתה ואחראי לקיומן—"ואתם הדבקים בד' אלוקיכם חיים כולכם היום". הפרט יכול לנטוש את אמונתו ותורתו, ועל-ידי כך הוא נוטש עמו. ברם, עם ישראל אינו יכול לנטוש את אמונתו ותורתו; אין הוא יכול להיות לעם אחר. יחידים, ואפילו רבים הם, יכולים לנטוש מגוף האומה על-ידי שהם עוזבים את אמונת ישראל ותורתה, אף יחידים אלה רבים הם השבים מהם בתשובה. אם לא הם—צאצאיהם אחריהם. אולם עם ישראל לעולם לא יחדל להתקיים. אפילו יימצא יהודי אחד בלבד בעולם שיאמין ב"שמע ישראל", ממנו תתחיל לצמוח מחדש האומה הישראלית, כשם שהחלה לצמוח עם אברהם אבינו.

לכן אין עם ישראל יכול לקבל לתוכו אנשי אמונות אחרות, כי בני עם אלוקי אברהם הם עם אחד, המאמין בד' אחד ובתורה אחת תמימה (תורה שבכתב ותורה שבעל-פה). אנשי אמונות אחרות ביושבם בארץ-ישראל יכלו להיות בני הארץ, אזרחיה, תושביה, אבל ישיבתם בארץ אינה עושה אותם לבני העם העברי, לבני העם היהודי.

אמונות אחרות, דתות אחרות, רבות הן בתוך עם אחד. הן בנות חלוף, כשהאדם שיצרן, או אלה שאימצו אותן להם, עוברים מן העולם. לא כן אלוקי ישראל. הוא היה! אף אחד לא עשהו: הוא הוה והוא יחיד בתפארה... "אתה הוא עד שלא נברא העולם, אתה הוא משנברא העולם". וכל בני ישראל באשר הם, בנים הם לאומה זו כי בנים הם למקום. מחוייבים הם בתורה זו באשר הם בני עם אלוקי אברהם.

עם ישראל בגולה

ולפי שעם ישראל ובניו זהים עם אמונתם ותורתם, גם כאשר יצאו לגולה לא חדלו להיות עם. כל עוד שמרו ישראל על אמונתם ותורתם, אמונתם ותורתם שמרו עליהם. בשיבתם בניכר הפכו ליושבי הארץ אשר באו אליה, היו לאזרחיה ואף באמנים היו לה ולחוקותיה, פרט לתחומי הדת. אולם לעולם לא הפכו לבני העם של אותה ארץ אשר באו אליה. הם נשארו "גוי בתוך גוי" לפי שהיו מצויינים בתורה ובמצוות.

קדושת ישראל וקדושת ארץ ישראל

כשם שהקדוש ברוך הוא בחר לו את ישראל לסגולתו, בתורה אשר הנחיל לנו, קבע את חוקי-הטבע של עם ישראל ובניו, הלוא הן תרי"ג המצוות, אף הוא בחר את ארץ-ישראל לסגולתו ועשה אותה לאבן-שתייה לקיומו של עם ישראל. הוא הנחיל אותה לישראל למען יחיו בה ורק בה כעם ואת שכנתו השרה בתוכה. "ויעמידה" — את ארץ-ישראל — "ליעקב לחוק לישראל ברית עולם". כשם שהתורה היא "ברית עולם" בין השם ובין האומה הישראלית, כך גם ארץ ישראל ועם ישראל ברית עולם ביניהם. "כי בחר ד' בציון אוה למושב לו, כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו, כי לא יטוש ד' את עמו ונחלתו לא יעזוב". ישראל וארץ ישראל הן מקום לשכינה.

קדושת ישראל וקדושת ארץ-ישראל, שתי קדושות הן המשלימות זו את זו ונעשות לקומה שלימה אחת, המספרת כבוד אל.

קדושת ארץ ישראל אינה פוקעת לעולם, גם אם עם ישראל אינו יושב בה. היא נשארת שממה ואינה נותנת פירותיה לאחרים. "ושממו עליה" אויבינו. אבל אין היא שממה מקדושתה. עיני ה' בה גם בשוממותה ובחורבנה. אף קדושתו של עם ישראל אינה פוקעת לעולם, גם כשהוא יושב בגולה. למעלה מזה: "השוכן אתם בתוך טומאתם". אין הוא נהפך לעם אחר.

התורה ניתנה לעם ישראל ולבניו לחיות בה בכל מקום. ברם, ישנן מצוות התלויות בארץ. שעה שהעם יושב בארצו, שני כתרים על ראשו: כתר מלכות וכתר תורה. אלה עושים את עם ישראל לגוי קדוש ולתפארת לכל באי-העולם. כשעם ישראל חי בארצו, בה השכינה חונה, על פי תורתו — הרי קודשא-בריך-הוא ואורייתא וישראל חד הוא. הכל רואים כי שם השם נקרא עליו. וזו תכלית כל התכליות. כשישראל ותורתו בגולה — אף השכינתא בגלותה והקומה אינה שלימה. לכן אנו מתפללים לא רק "והביאנו לציון עירך ברינה" כי אם גם "ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים".

תורת ישראל כתורת ארץ-ישראל

תורת ישראל היא תורתו של עם ישראל, ארצו-מדינתו. ודין היחיד דין המדינה. מה בן ישראל כאשר הוא נוטש את אמונתו-תורתו של עם ישראל, נוטש על-ידי כך את עם ישראל ונושר ממנו במשך הזמן אם אינו זוכה לשוב בתשובה, כך גם מדינת ישראל שבארץ ישראל. בהינתק המדינה באורחות חייה ובחוקיה שבין אדם למקום ושבין אדם לחבירו מן התורה, חוקותיה ומשפטיה — היא ניתקת על ידי כך גם מעם ישראל. במשך הזמן עלולה היא ליהפך לארצו של עם אחר, לא של עם ישראל שישב בה. ואף אם עם זה בשם "ישראלי" מכונה, לא יתעה עם ישראל אחר שם זה. גיתוק מדינת ישראל מתורת ישראל ומעם ישראל יביא ממילא גם לידי גיתוק מן העם היהודי היושב בגולה. העם היושב בגולה הוא שימשיך את השרשרת של עם ישראל, והוא לא יאמר אמן לעם האחר היושב במדינת ישראל, אם לא יהיה עם יהודי, נושא יחודו האלוקי ואורחות חייו היהודיים.

תורת עם ישראל היא גם תורת מדינת ישראל. כשם שעם ישראל הוא עם התורה כך מדינת ישראל היא מדינת התורה. וכמו שעם ישראל, אילו אפשר היה להעלות על הדעת שיחדל להיות עם התורה (אין לעם בחירה לכך. הוא מושבע ועומד. כפוי היה לכך וקיבל) היה חדל להיות גם עם יהודי — כך גם מדינת ישראל שאינה מדינת התורה — סופה לחדול להיות מדינת ישראל שבארץ-ישראל.

חוקתה של מדינת ישראל

אין למדינת ישראל שבארץ ישראל כמדינה אמונה משלה ותורה משלה. היא מדינתו של עם ישראל. ואמונתו של עם ישראל — היא אמונת ישראל הכתובה בתורה. תורתו היא תורת ישראל שמשה קיבל מסיני. לפיכך אין המדינה יכול לחוקק חוקים בניגוד לאמונת עם ישראל ותורתו. מדינת ישראל אינה שלטת בעם ועל עם. לא מדינת ישראל עשתה את בני אברהם יצחק ויעקב לעם. להיפך: העם שולט על המדינה. הוא שעושה אותה למדינת ישראל, לארץ ישראל.

חוקים ומשפטים במדינת ישראל בניגוד לאמונת ישראל ולתורת ישראל, חוקי ניכר המה, והם בחינת בגידה בעם ישראל. העם-הכלל היושב בציון והפרט כבן-ישראל אינם מחויבים לקיים חוקי בגידה אלה ביחודו-בעצמאותו. להיפך: הוא, העם, חייב להתקומם נגדם. עליו לחפש דרכים ולטכס עצות כיצד לבערם ולהעבירם מן העולם.

אור לגויים

ה"אור לגויים" שאנשי החולין שבתוכנו מתאמרים להביא לאחריהם, מה טיבו? מה יהדות יש בו, שאנו אומרים לזכות בה את אחרים? הרי כל מאמציהם של הללו הם "להיות ככל הגויים" וללכת לאורם! ומה "אור לגויים" יש בתוכנו, שהגויים עצמם נטשוהו ושאלו רוצים להחזירו להם? חזון השלום של הנביאים, אמנם חזון יהודי הוא, אולם הרי כל הגויים בימינו (פרט להיטלר בזמנו ונאצר בימינו) דוגלים בשם "שלום העולם", והשלום מהם והלאה. כי אין הם רואים את שלום העולם כמותנה בשמירת הצלם האלוקי שבאדם. הגויים סבורים כי המשטר יוצר את האדם ומסוגל לעשותו טוב. והתורה מלמדת את האדם "ובחרת בחיים". הפרט צריך לבחור בטוב. על הפרט להתגבר על היצרים. היחידים צריכים לכבוש את יצרם, ואו, יחידים אלה, המהווים את העם, את המדינה יקימו משטר טוב. משטר של שלום-האדם. והעם יכול אז להרגיז את יצר הטוב על יצר הרע. לכבושו. "גירא בעיני דשיטנא". האדם מישראל ועמו יעשו זאת על ידי התרי"ג מצוות, ואחרים אשר לא מבני ישראל המה, יעשו זאת על ידי שבע מצוות בני-נוח. כל זה, כשיכירו באלוקים אל חי, היה הווה ויהיה, ולפניו יכרעו ברך. אז ישליכו את עצביהם אשר עשו להם מ"בני-אלהים" על ידי שליחי שקר ומבשרי הבל, ונשגב השם לבדו ביום ההוא.

דת-חיה ודת-אינסטיטוציונית

דת-חיה פשוטה כמשמעה: דת שחיים בה. יהודים שמאמינים בנותן התורה חיים חיי תורה, הולכים לאורה, ואם אינם זוכים לשלימות של חיי תורה בכל אורחות חייהם—משתדלים הם לפחות לעשות זאת. ואין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו. לא הם שמחלקים את תורת ד' תמימה לשתי תורות: למצוות שבין אדם לחבירו ולמצוות שבין אדם למקום. ואם עדים אנו לכך כי לפעמים הם נכשלים יותר בעבירות שבין אדם לחבירו מאשר בעבירות שבין אדם למקום, הרי זה מפני שאדם בהול על ממונו. ויש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו ונפשו. אבל גם איש זה מכיר שנכשל, שעבר עבירה, ואם הוא שב, ורפא לו, ומודה ועוזב ירוחם. אחרים שאינם חיים לא בין אדם למקום ולא בין אדם לחבירו לפי התורה והמצווה, כמצווה—להם הדת היא דת-מיתה כי אינם חיים לפיה, גם אם מתרפקים על ערכיה, מחטטים בהם כדי לעשותם מופשטים. דבר אין להם לאלה עם הנעשה, וכל תכליתם להסתפק ב"נשמע".

ומה בעצם משמעות המושג המשונה "דת-אינסטיטוציונית"? (למה שם זה

שאינו מבהיר אלא מערפל ומכסה יותר מטפחיים?). תורת ד' התמימה: תורה-שבכתב ותורה-שבעל-פה היא המסגרת ה"אינסטיטוציונית" שלנו, מפרשיהם על פי "שלוש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן" אם בדמות "הסנהדרין", התנאים והאמוראים, הגאונים עד הרבנות שבימינו—הם הם ה"אינסטיטוציות" שלנו, שכל חידושיהם באים רק לגלות את מה שנשכח מאתנו או מה שלא היה נהיר לנו כל צורכו. והכל מסתכלים באורייתא שמשה קיבל מסיני ומסרה ליהושע עד כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש לאורה, ומחוייבים להשתדל למצוא בה פתרון לשאלות החיים של ימינו.

מוסדות אלה, "אינסטיטוציות" אלה, הם שהופכים את דתנו לדת אינסטי-טוציונית מתה? אולי יכירו כל בעלי השכלת הכפירה ויודו פעם שהם הם שממיתים או שמבקשים להמית את דתנו? הם אינם ממיתים עצמם על מלה של התורה כמו יהודים מאמינים. הם רוצים לפרק את אהלה של התורה, ולעשות את התורה לתורה חנוטה הנמצאת בחפירות ארכיאולוגיות.

שמירת שבת כהלכתה, שלחן ערוך כהלכה, חיי משפחה כדת משה וישראל, תפילה בציבור, ציצית ותפילין, סוכה, אתרוג ולולב, סדר פסח ללא משהו חמץ, מצוות ומעשים טובים, מידות ומוסר כדי להידיבק במידותיו של הקב"ה: מה הוא רחום וכו', אהבת ישראל, אמונה בקדושתה של ישראל וארץ ישראל—הלזה דת מתה ייקרא? ומהי הדת-החיה? הספרות הקלוקלת? מועדוני ליל? ביטול השבת ועקירתה? תפילין וציצית בבל-יראה, תורה וארון הקודש, ומצוות אחרות שהם בבל ימצא? שינאה כבושה ליהודי שומר תורה ומקיים מצווה, המבקש להיות מצויין גם בלבושו החיצוני ובזקנו,—זוהי הדת החיה?

"אין הרבנים יודעים להציג את ערכי היהדות היודעת לרכוש את אהדת הדור". נניח לרגע. אולם אלה שכן יודעים להציג את ערכי היהדות בצורה שאפשר לרכוש את אהדת הדור—מדוע אינם עושים כן? וכי מצווה זו לרכוש את אהדת הדור לערכי היהדות, היא "מצווה-דרבנן" בלבד, האם מוטלת היא על הרבנים בלבד? ולמה, אלה מונעים טוב מן הציבור ומן היחיד ואינם מגלים את הסוד כיצד "להציג את ערכי היהדות בצורה היודעת לרכוש את אהדת הדור"?

ואולי בעלי השכלת הכפירה, מן הריפורמיים למיניהם, יודעים להציג את ערכי היהדות בצורה היודעת לרכוש את אהדת הדור? (ולאיוזה יהדות הם מתכוונים, לזו שנישואי תערובת מותרים בה? שגוי באמירה בעלמא או בישיבה במדינת ישראל, יכול ליהפך ליהודי?) הרי אצלם אין בכלל ערכי-יהדות, כי "ככל הגויים בית ישראל". וכל מה שמותר ושרי לגוי, מותר ושרי גם ליהודי? "ערכי יהדות" כאלה ודאי שהרבנים אינם רוצים להציג בצורה

"היודעת לרכוש את אהדת הדור". די לנו שבעלי השכלת הכפירה למיניהם מציגים "ערכים" אלה.

מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו

"כך תתכן דביקות חיצונית פורמאלית בריטואל היהודי — אך גם מלווה זילוול במצוות שבין אדם לחברו". מהו בעצם "ריטואל" יהודי? כלום קיים דבר כזה ביהדות חיה, בתורת חיים? "ריטואל", מושג גויי טהור זה, אינו קיים ואינו חל כלל על שום מנהג ומצווה שבתורה, שהיא תורת חיים. כל התורה כולה, חוקותיה ומשפטיה, מצוותיה ואף מנהגי ישראל תורה הן, בין מצוות שבין אדם למקום ובין מצוות שבין אדם לחבירו. ההבחנה ביהדות בין ריטואל כביכול, לבין מצוות שבין אדם לחבירו גם היא, פרי השכלת הכפירה.

ואם בכל זאת רואים אנו יהודי מאמין, שומר תורה ומקיים מצווה, המדקדק בקלה כבחמורה בין אדם למקום — ואף על פי כן עובר הוא עבירה בין אדם לחבירו — אחת משתיים: או שנכשל בעבירה זו מפני שקל להיכשל בכך, או ששמירתו את יתר חלקי התורה אינה באה אצלו אלא לשם אונאת הבריות. ועל כך הוזהרנו: לא תשא את שם ה' אלוקיד לשווא. סימן מובהק נתנו לנו חז"ל: "ומעלה מעל בד' וכיחש בעמיתו — אין אדם מכחש בעמיתו עד שכופר בעיקר". ואם רואים אדם שעובר עבירה בין אדם לחבירו ואינו מודה כי עבירה היא זאת גם בין אדם למקום — סימן שכפר בעיקר. וכופר בעיקר — כופר הוא דווקא בדברים שבין אדם למקום, וכפירה זו בין אדם למקום מביאה לעבור גם על עבירות שבין אדם לחבירו.

אגב, כדאי היה פעם לעשות חשבון עולמנו ולבדוק בדיקת יסוד היכן מרובות העבירות שבין אדם לחבירו, אם בין אלה שמועלים מעל בד' ובתורתו או אצל אלה שמשתדלים לשמור את דבר ד'.

ומה בתוכחה הזאת בפי אלה שנטשו את דבר ד' בין אדם למקום, כלפי הנאמנים לדבר ד' כאילו הם מולזלים במצוות שבין אדם לחבירו, בה בשעה שקורות שלימות ורבות של עבירות בין אדם לחבירו בין עיניהם? וקורות ביתם מעידות על כך, ואבן מקיר תזעק על מעשיהם "הטובים" בין אדם לחבירו. שקר זה של הכופרים בדבר השם, כאילו דווקא מעשיהם הם ישרים בעיני הבריות, מניין הוא?

מציאות של דורות רבים

אמת וציב "שמציאותנו היא נוכחות של דורות רבים". אולם של איזה דורות? של דורות שנטשו את אמונת ישראל ותורתו וכפרו באמיתתן? או של

אלה הדורות המהיים שרשרת אחת של מסירת נפש על ה"אני מאמין"; שקידשו בחייהם ובמותם את השם, את עם ישראל ואת תורת ישראל? גם דורנו הוא דור ההמשך של התורה שמשנה קיבל מסיני והוא מוסר את נפשו עליה. (עמי הארצות, שהם בבחינת תינוקות שנשבו לפריקת עול אינם בחשבון). כך גם בעלי השכלת הכפירה.

המציאות בדורנו היא כמו המציאות שבכל הדורות. בכל הדורות היתה המציאות שכל אלה שהתכחשו לד' ולתורתו ולא זכו שהם או צאצאיהם יחזרו בתשובה נשרו מגוף האומה. ואף בדורנו כל אלה שכופרים בתורת משה ובעוטים במצוותיה — סופם שאינם רואים פגם בנישואי תערובת, המוליכים לגיתוק מן האומה ומדורותיה שהם שרשרת אחת, חטיבה אחת של ישראל בעולם מדור דור.

אכן "ערכי היהדות הם חיים בכל מקום ובכל שעה, כשחיה האמונה בדת היהודית החיה והמחיה". נכונים הדברים ואמיתיים. ברם, פנייה זו יש לכוון לכל אלה שאיבדו את אמונתם בשוגג או במזיד; לכל אלה שהמיתו את דת ישראל על ידי כך שחדלו לחיות לפיה; שחדלו להרגיש את חיוניותה של דת ישראל מפני שהם בבחינת "רשעים" שחיהם אינם חיים של אמונה, של תורה של מצוות ומעשים טובים, מידות ומוסר של ישראל סבא.

"ואתה מחיה את כולם" את כל אלה אשר מודים ומאמינים כי "אתה הוא ד' לבדך אשר עשית את השמים ושמי השמים".

אלה שמאמינים בכך, דבקים בד' אלוקים חיים. הם חיים גם היום ומרגישים כי תורתנו היא תורת-חיים. ואלה המפספטים על "דת מתה" ומתכוונים לשלומי-אמוני ישראל, עליהם לשוב לדרך החיים, לדרך ד', וירגישו כי גם הם כלולים באותם הדבקים בד'. אם דבקים בד' — חיים כולכם היום. אף היום. או יכירו וידעו כי תורת ד' תמימה, יכולה להיות גם להם, למשיבת נפש.

קיץ תשכ"ה